

ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΤΗΣΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ RC21 ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ, «THE STRUGGLE TO BELONG. DEALING WITH DIVERSITY IN THE 21ST CENTURY URBAN SETTINGS», ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ, ΟΛΛΑΝΔΙΑ, ΙΟΥΛΙΟΣ 2011

Γεωργία Αλεξανδρή¹

Η Research Committee 21 on Sociology and Regional Development (RC21 - Ερευνητική Επιτροπή 21 για την Κοινωνιολογία και την Περιφερειακή Ανάπτυξη) και το περιοδικό *International Journal of Urban and Regional Research IJURR* είναι τμήματα της International Sociological Association (ISA-Διεθνής Κοινωνιολογικός Σύλλογος). Βασική πρόθεση της RC21 είναι η προώθηση του διεθνούς διαλόγου για την κοινωνιολογική θεώρηση της αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Η RC21 και το IJURR ιδρύθηκαν το 1970 από την ίδια ομάδα κριτικά σκεπτόμενων ακαδημαϊκών. Η σχέση που υπάρχει ανάμεσά τους είναι θεσμοθετημένη, καθώς ένα μέλος της του διοικητικού συμβουλίου της RC21 επιλέγεται για τη συντακτική επιτροπή της IJURR και ένα μέλος της IJURR, συνήθως από τη συντακτική επιτροπή, ορίζεται στο διοικητικό συμβούλιο της RC21.

Στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας, πραγματοποιήθηκε από τις 7 έως τις 9 Ιουλίου το ετήσιο διεθνές συνέδριο της RC21 με θέμα: «The Struggle to Belong. Dealing with Diversity in the 21st century urban settings» (Ο αγώνας του «ανήκειν»). Αναλογιζόμενοι/ες τη διαφορετικότητα στις αστικές συνθέσεις του 21ου αιώνα).

Οι θεματικές ενότητες (sessions) που είχαν διοργανωθεί ήταν τριάντα, λειτουργούσαν παράλληλα, και καταπιάνονταν με ευρύτερα ζητήματα κοινωνικής γεωγραφίας. Στις θεματικές, που ασχολήθηκαν με τις αναδυόμενες τάσεις του παγκοσμίου αστικού φαινομένου, αναπτύχθηκαν προσεγγίσεις που αφορούσαν από τη μία τις παγκοσμιοπόλεις (ανάδυση, εισοδηματικές ροές, κοινωνικός διαχωρισμός) και από την άλλη τις παραγκυπόλεις (αστική φτώχεια, καταλήψεις γης, εκκαθαρίσεις slum). Συζητήθηκαν, επίσης, περιπτώσεις μελέτης για τους άορατους μετανάστες στις πόλεις του Νότου, για τη διαβίωση και το «ανήκειν» στις πόλεις της Λατινικής Αμερικής.

Ορισμένες θεματικές έθεσαν ζητήματα κατοικίας, αγορών και gentrification. Δόθηκε έμφαση στους αστικούς μετασχηματισμούς και στις αναδυόμενες κοινωνικές δυναμικές, συζητήθηκαν οι διαδικασίες gentrification στα κέντρα πόλεων και οι κοινωνικές συνέπειές τους, και τέθηκαν ερωτήματα για το τέλος του –όπως γνωρίζουμε μέχρι σήμερα– νεοφιλελευθερισμού. Επιπλέον οι γειτονιές των πόλεων αναλύθηκαν ως τόποι παραγωγής και κατανάλωσης, ενώ οι τοπικές αγορές, μέσα από περιπτώσεις μελέτης σε πόλεις του

1. Υπ. Διδάκτορας, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, alexandri@hua.gr.

Βορρά και του Νότου, αναλύθηκαν και ως τόποι κοσμοπολιτισμού.

Μια άλλη κατηγορία θεματικών καταπαύστηκε με ζητήματα αστικής ασφάλειας και διαταραχής. Τέθηκαν ζητήματα ύπαρξης κοινωνικής συνοχής, και αναλύθηκαν περιπτώσεις πειθαρχίας, αστικού εγκλήματος και ιθαγένειας. Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύχθηκαν περιπτώσεις μελέτης έγκλειστων κοινοτήτων (gated communities), οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους κατοίκους τους και στις σχέσεις γειτνιάσής τους (αν υπάρχουν) με λοιπούς πληθυσμούς.

Άλλες θεματικές ασχολήθηκαν με τις πόλεις ως τόπους διαμάχης. Πιο συγκεκριμένα, ασχολήθηκαν με τις πολιτικές αστικού ελέγχου, με περιπτώσεις μελέτης πολιτικής κουλτούρας και διαμάχης στις πόλεις, και με την έννοια του δικαιώματος στην πόλη και την κοινωνική δικαιοσύνη.

Το ζήτημα της διαφορετικότητας και την έννοια του πολίτη πραγματεύτηκε διαφορετική κατηγορία θεματικών. Αναλύθηκαν οι πόλεις ως τόποι εκμάθησης της ιδιότητας του πολίτη και οι διαφοροποιήσεις που συχνά συνεπάγεται η ιδιότητα αυτή. Ταυτόχρονα, τέθηκαν υπό διαπραγμάτευση ζητήματα κοινωνικής μίξης στις πόλεις, η έννοια του «ανήκειν» και του αποκλεισμού στον δημόσιο και τον ημι-δημόσιο χώρο, και συζητήθηκαν τα νέα όρια σύγκρουσης και συνοχής.

Άλλη κατηγορία θεματικών είχε να κάνει με τη διαφορετικότητα στο χώρο. Σε αυτό το πλαίσιο, τοποθετήθηκε η έμφυλη διάσταση και διαφορετικότητα στο χώρο, και συζητήθηκαν θέματα ανακατασκευής του φύλου. Επίσης, αναλύθηκε η σχέση της θρησκείας με τον αστικό

χώρο καθώς και οι γεωγραφίες της νεολαίας.

Οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις αστικών κοινωνιολογικών θεμάτων αναπτύχθηκαν από διαφορετική κατηγορία θεματικών που έθεσαν στο επίκεντρο το άτομο και τη γειτονιά ως προς τη μεθοδολογική προσέγγιση, και επιπλέον αναφέρθηκαν σε εθνογραφικές μεθόδους διερεύνησης.

Στις περισσότερες θεματικές ενότητες αντιστοιχούσαν και συζητήσεις στρογγυλής τράπεζας (round table). Σε αντίθεση με τη δομή των θεματικών ενότητων (παρουσιάσεις άρθρων, προβολές παρουσιάσεων και συζήτηση στο τέλος), στο στρογγυλό τραπέζι δινόταν έμφαση στη συζήτηση του άρθρου και στην ανάπτυξη του διαλόγου ανάμεσα σε συμμετέχοντες και παρευρισκόμενους.

Οι ελληνικές συμμετοχές ήταν αρκετές: από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (Ντίνα Βαΐου και Άρης Καλαντίδης, Πέννυ Κουτρολύκου και Δήμητρα Σιατίτσα), από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Πηνελόπη Βεργού, Μυρτώ Δαγκούλη-Κυριακόγλου), από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Πάνος Χατζηπροκοπίου), από το Παντείο Πανεπιστήμιο (Εύα Κέκκου), από το Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο (Γεωργία Αλεξανδρή) και από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Γιώργος Κανδύλης και Νίκος Σουλιάτης).

Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα ήταν τα θέματα που συζητήθηκαν στις διαλέξεις της ολομέλειας (plenary). Και τις τρεις ημέρες του συνεδρίου οι διαλέξεις της ολομέλειας καταπιάνονταν με διαφορετικά ερωτήματα που προκύπτουν από τη μέχρι τώρα διερεύνηση του αστικού χώρου και των κοινωνικών δυναμικών του.

Την πρώτη μέρα η θεματική της διάλεξης της ολομέλειας αφορούσε

τη δικαιοσύνη και το αίσθημα του «ανήκειν» στην πόλη του Άμστερνταμ. Η εισαγωγή και παρουσίαση του θέματος έγινε από τον Justus Uitermark (University of Rotterdam), ενώ ακολούθησε συζήτηση με τους Susan Fainstein (Harvard University), Jan Rath (University of Amsterdam), Roger Keil (συν-εκδότη του ακαδημαϊκού περιοδικού IJURR).

Ο Justus Uitermark ξεκίνησε τη διάλεξη ισχυριζόμενος ότι η πόλη του Άμστερνταμ είναι μια όμορφη και δίκαιη πόλη: υπάρχει αρκετό πράσινο, ωραία κτίρια, χαμηλή κυκλοφορία οχημάτων και πολλοί ποδηλάτες. Ακόμα και οι έμποροι ναρκωτικών έχουν πολύ καλή συμπεριφορά, καθώς πληρώνουν φόρους και επιτρέπουν στις αστυνομικές αρχές τον έλεγχο των αποθηκών τους. Αναλύοντας στη συνέχεια τις πολεοδομικές και κοινωνικές πολιτικές, από τη δεκαετία του 1960 έως και σήμερα, υποστήριξε ότι αυτή η όμορφη εικόνα της πόλης υποκρύπτει τις πιο νεοφιλελεύθερες αστικές πολιτικές. Από τη δεκαετία του 1970, τα προγράμματα αστικής ανάπλασης στο κέντρο της πόλης συντέλεσαν στον εκτοπισμό των φτωχότερων κοινωνικών ομάδων και στην αντικατάστασή τους από ανώτερα εισοδήματα (gentrification). Στην αρχή, οι επενδυτές συνάντησαν αρκετή αντίδραση από τους κατοίκους οι οποίοι προχωρούσαν σε καταλήψεις κτηρίων. Σήμερα, όμως, οι επενδυτές συνεχίζουν τα έργα τους στην πόλη του Άμστερνταμ σχετικά ανενόχλητοι, καθώς τα κοινωνικά κινήματα έχουν υποχωρήσει, ενώ, την προηγούμενη του συνεδρίου εβδομάδα, η τελευταία κατάληψη δημόσιου κτιρίου εκκενώθηκε.

Ο ίδιος θεωρεί ότι οι πολιτικοί της πόλης έχουν αποδείξει ότι αυτό που τους ενδιαφέρει είναι κυρίως η τάξη και η αποδοτικότητα και όχι η ελευθερία και η δικαιοσύνη. Στις γειτονίες με υψηλά ποσοστά μειονοτήτων οι βαθμοί ζωτικότητας (livability score) των επενδύσεων μειώνονται, και έτσι η επιλογή της εκκαθάρισης και ο εκτοπισμός προβάλλονται από τους πολιτικούς ως ευνοϊκές διαδικασίες ανανέωσης. Συνεπώς, καταλήγει ότι η νεοφιλελευθεροποίηση δεν υπάρχει μόνο σε παγκόσμιο επίπεδο αλλά και στις τοπικές πολιτικές επιλογές. Τονίζει ότι ο ρόλος του κοινωνικού επιστήμονα είναι η ενδεδειγμένη επεξεργασία των ερωτημάτων. Δεν πρέπει να μας απασχολεί μόνο αν οι πολιτικές πετυχαίνουν, αλλά και το γιατί πετυχαίνουν, και πρέπει να είμαστε σε θέση να καταλάβουμε την αναγκαιότητα των συγκριτικών μελετών. Επίσης, αναφέρει, ότι ο κριτικός επιστήμονας δεν πρέπει να ασκεί μόνο κριτική αλλά πρέπει επίσης και να εμπνέει. Στο τέλος έθεσε δύο ερωτήσεις στην υπόλοιπη ολομέλεια:

- Αν υπάρχει δικαιοσύνη στον αστικό σχεδιασμό στο Άμστερνταμ σήμερα και γενικά στον αστικό σχεδιασμό.

- Αν υπάρχει διάκριση ανάμεσα στην επιστήμη και στην κριτική επιστήμη και τι είδους επιστήμη θέλει να προωθήσει η RC21 και το International Journal of Urban and Regional Research.

Απαντώντας στις ερωτήσεις του Uitermark, η Susan Fainstein τόνισε ότι ο ρόλος του κοινωνικού επιστήμονα είναι να βρει τους μηχανισμούς που παράγουν την κοινωνική αδικία. Καθώς η κριτική σκέψη έχει απομακρυνθεί από τη μαρξιστική προσέγγιση, την πολιτική θεώρηση και την ταξική ανάλυση, προτείνει

την επανεξέτασή τους από την ακαδημαϊκή κοινότητα. Τονίζει ότι οι αντιλήψεις των ανθρώπων για το περιεχόμενο της δικαιοσύνης είναι διαφορετικές. Αναδύεται λοιπόν το ερώτημα «τι είναι δικαιοσύνη;». Κατά την άποψή της, η δικαιοσύνη αναφέρεται στη γενικότερη οικονομική δικαιοσύνη, και ο ρόλος του αστικού σχεδιασμού είναι να κάνει την πόλη πιο δίκαιη.

Ο Roger Keil αναρωτήθηκε πώς μπορούμε να ορίσουμε τη δικαιοσύνη χωρίς να ερωτηθούμε για τη διαφορετικότητα σε πολλαπλά επίπεδα. Δεν μπορούμε να θεωρήσουμε ότι όπου δεν υπάρχει αδικία υπάρχει δικαιοσύνη. Η έννοια της αδικίας επιβάλλει την αναφορά στις πολιτικές αναδιανομής. Οι πόλεις έχουν αποτελέσει και αποτελούν τον τόπο παραγωγής της αδικίας. Έτσι, θεωρεί ότι όταν αναλογιζόμαστε το ρόλο της δικαιοσύνης στον αστικό σχεδιασμό, πρέπει να θέσουμε ζητήματα κέντρου-περιφέρειας, μετανάστευσης και κλιματικής αλλαγής και κυρίως τον πυρήνα του δικαιώματος στην πόλη.

Ο Jan Rath υποστήριξε ότι αδυνατεί να ορίσει τη δικαιοσύνη στον αστικό σχεδιασμό, καθώς το ερώτημα για το ποιο είναι το «είδος» δικαιοσύνης που αναζητούμε δεν έχει ακόμα απαντηθεί. Οι παράγοντες που διαμορφώνουν την πόλη ποικίλλουν. Επίσης, στο επίπεδο της αστικής διακυβέρνησης, οι διάφορες ομάδες διεκδικούν διαφορετικούς στόχους, συνεπώς διακυβεύεται μια έννοια της δικαιοσύνης κοινώς αποδεκτή από όλους.

Τη δεύτερη μέρα, η συζήτηση της ολομέλειας αφορούσε τις καινοτόμες μεθόδους στη διερεύνηση αστικών διαδικασιών. Ο διάλογος, που διοργανώθηκε από την IJURR, αναπτύχθηκε ανάμεσα στους Mike

Savage (University of York) και τον AbdouMaliq Simone (University of London).

Ο Mike Savage αναφέρθηκε στην έρευνα που έκανε στη Μεγάλη Βρετανία χρησιμοποιώντας την ανάλυση του Pierre Bourdieu. Τόνισε ότι το πολιτισμικό κεφάλαιο αποτελεί ευρωκεντρικό όρο, και γι' αυτό πρέπει να είμαστε προσεκτικοί στον τρόπο που το χρησιμοποιούμε. Ουσιαστικά, πρέπει να προσέξουμε το πώς το πολιτισμικό κεφάλαιο μεταμορφώνεται, και να διευρύνουμε την έρευνα σε άλλες έννοιες όπως αυτή του πολιτισμικού πλεονεκτήματος (cultural advantage) και της τάσης της πολιτισμικής διάκρισης (cultural distinction) που χαρακτηρίζει ανθρώπους με μεγάλη κινητικότητα και ρευστότητα στην καθημερινότητά τους.

Ο AbdouMaliq Simone τόνισε ότι μέχρι τώρα η διερεύνηση του αστικού είχε να κάνει με την παραγωγή και εξέλιξη θεωριών που ερευνούσαν τις αστικές αλλαγές. Έτσι, θεωρήσεις όπως οι άτυπες μορφές παραγωγής, το gentrification, η αστική ανάπτυξη κυριάρχησαν στον διεθνή διάλογο, χωρίς όμως η γνώση που παραγόταν για αυτές τις διαδικασίες να είναι επαρκής. Θεωρεί ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στον τρόπο με τον οποίο τα υλικά και τα σώματα διασταυρώνονται, στην προσπάθεια και στην έντασή τους, και στον τρόπο με τον οποίο οι διαφορετικοί δρώντες (actors) κυκλοφορούν, υπολογίζουν και ζουν. Ο ίδιος αναφέρθηκε στην δουλειά του πάνω στη μετάφραση (translation). Θεωρεί ότι η μετάφραση έχει να κάνει με το τι κάνουν οι άνθρωποι, όχι το πώς θα έπρεπε να είναι ή είναι, και με τη δημιουργική μεταμόρφωση των καθημερινών συμβάσεων σε τρόπους αντί-

στασης των ανθρώπων. Τόνισε ότι είναι καλύτερη η κατανόηση της πόλης ως πεδίου δυνάμεων καθορισμένων και εφήμερων, αλλά ταυτόχρονα και παραπλανητικών δυναμικών που παράγουν αβεβαιότητα ως προς τον τρόπο διαμόρφωσης και εκδήλωσης της αστικής ζωής.

Την Τρίτη μέρα του συνεδρίου, η συζήτηση της ολομέλειας ασχολήθηκε με την πολιτική του «ανήκειν». Ο διάλογος αναπτύχθηκε ανάμεσα στους Jan Willem Duyvendak (University of Amsterdam), James Holston (University of Berkeley, California) και Patrick le Gales (Sciences-Po, Paris).

Ο Jan Willem Duyvendak άνοιξε τη συζήτηση αναφερόμενος στις κοινότητες και στα κοινωνικά κινήματα που σηματοδοτούν τον αγώνα του «ανήκειν». Αναφερόμενος σε δύο κοινωνικά κινήματα (των ψυχικά αναπήρων στο Άμστερνταμ και των ομοφιλόφυλλων στο Σαν Φρανσίσκο), τόνισε ότι κοινό τους χαρακτηριστικό ήταν η ανάγκη του «ανήκειν»: κατοικία στην περίπτωση των αναπήρων και τόπος στην περίπτωση των ομοφιλόφυλλων. Υποστήριξε ότι, σε κάθε περίπτωση μελέτης, πρέπει να αναζητήσουμε τις διαδράσεις του «ανήκειν». Άλλωστε, όπως κατέληξε, δεν αισθανόμαστε παντού σαν το σπίτι μας, όπως, επίσης, δεν αισθανόμαστε και με τον οποιονδήποτε σαν στο σπίτι μας.

Ο James Holston έδωσε περισσότερη έμφαση στην πολιτική διάσταση του «ανήκειν» και συζήτησε δύο βασικές έννοιες που υπάρχουν στην έννοια της δίκαιης πόλης: την ισότητα και τη δικαιοσύνη. Τα διάφορα πολιτειακά συστήματα χρησιμοποιούν και τις δύο έννοιες για να εφαρμόσουν ίδιες ή διαφορετικές πολιτικές. Το βασικό ερώτημα είναι

η ιστορική και εθνογραφική παρατήρηση του τρόπου με τον οποίο δίνεται η προτεραιότητα στην ισότητα, αντισταθμίζονται προηγούμενες διαφορές, και τίθενται προβλήματα δικαιοσύνης και πολιτικής. Τονίζει ότι σε έναν κοινωνικό κόσμο, η ισότητα δεν σημαίνει και ομοιότητα. Το αίσημα του αξιοπρεπούς «ανήκειν» προσδίδεται από τη νομιμοποίηση της διαφορετικότητας μέσα από κάποια κανονικοποίηση της δικαιοσύνης. Με αυτόν τον τρόπο, όμως, αναπαράγονται οι μεγαλύτερες κοινωνικές ανισότητες. Συνεπώς, καταλήγει ότι σε ένα κόσμο με διαφορετικές παραστάσεις του «ανήκειν» είναι πιο ριζοσπαστική η υποστήριξη και το πρόταγμα της ισότητας στην πραγμάτωση της δικαιοσύνης.

Ο Patrick le Gales αναφέρθηκε σε ορισμένα κοινωνικά κινήματα που απαγορεύουν το δικαίωμα του «ανήκειν» σε άλλες κοινωνικές ομάδες. Η πολιτική του «ανήκειν» σε αυτή την περίπτωση εκφράζεται ως: «επίλεξε τον εχθρό σου και υπερασπίσου τον εαυτό σου». Τα διάφορα κοινωνικά κινήματα θέτουν το ζήτημα της πολιτικής του «ανήκειν» που δεν έχει μόνο να κάνει με τον τρόπο οργάνωσής τους αλλά και με την αποτελεσματικότητά τους. Αναφορικά με τις στις δημόσιες πολιτικές, θεωρεί ότι πρέπει να αναρωτιόμαστε πάντα ποιον ωφελούν. Καταλήγει ότι πρέπει συνεχώς να διερωτόμαστε πώς οι διάφοροι δρώντες αντιλαμβάνονται τις δημόσιες πολιτικές, την πολιτική του «ανήκειν» και να είμαστε πολύ συγκεκριμένοι στα συμπεράσματά μας ως προς την αστική διακυβέρνηση.

Το συνέδριο έκλεισε ο Jan Nijman (University of Amsterdam) υποστηρίζοντας ότι, εφόσον ζούμε σε έναν παγκοσμιοποιημένο και συνεχώς αστικοποιούμενο κόσμο, το

αίσθημα του «ανήκειν» αποκτά ιδιαίζουσα σημασία, ιδιαίτερα στην πολιτισμική του διάσταση. Θεωρεί ότι υπάρχουν τρία σημαντικά ζητήματα ως προς αυτό:

- Η έννοια της διαφορετικότητας
- Η έννοια της δικαιοσύνης και του πολίτη
- Η έννοια της μεσαιάς τάξης

Κατά την άποψή του, τα αστικά ζητήματα πρέπει συνεχώς να επανεξετάζονται, καθώς, όπως τόνισε, οι κοινωνικοί επιστήμονες έχουν προβλήματα γενίκευσης και ειδίκευσης: της γενίκευσης από το ειδικό και της ειδίκευσης από το γενικό. Επίσης, καταπιανόνται με ζητήματα τα οποία γνωρίζουν μόνο μερικά. Συνεπώς, καταλήγει ότι για να μην είμαστε σαν τον τυφλό με τον ελέφαντα («the blind man and the elephant»), χρειάζεται νέα ώθηση στις κοινωνικές αστικές επιστήμες.

Στο συνέδριο ήταν σημαντική η συμμετοχή νέων ερευνητών και ερευνητριών με κριτική σκέψη. Οι έρευνές τους θίγουν ζητήματα που προκύπτουν από ασκούμενες πολιτικές σε παγκόσμιο και τοπικό επίπεδο, ασκούν κριτική στην τάση νεοφιλελευθροποίησης του χώρου και προτάσσουν, μέσα από την έννοια του «ανήκειν», την ανάγκη επικαιροποίησης της ιδέας της κοινωνικής ισότητας και δικαιοσύνης. Ταυτόχρονα, ο διάλογος που αναπτύχθηκε με την υπόλοιπη ακαδημαϊκή κοινότητα που συμμετείχε στο συνέδριο έδωσε έμφαση στην έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης στην πόλη και υπογράμμισε την ανάγκη ευρύτερης συνεργασίας ανάμεσα στους ακαδημαϊκούς κύκλους για τη βαθύτερη κατανόηση των αναδυόμενων κοινωνικών δυναμικών.